

Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. – М., 2001.

9. *Книш В.І.* Адміністративно-правова охорона тваринного світу та роль міліції у її здійсненні: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. – Х., 2007.

10. *Зарубинский О.Ф., Сеницин С.А.* Административно-правовая охрана собственности: Монография. – М., 1997.

11. *Коваленко В.В.* Організація профілактики економічної злочинності в Україні: Автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07. – Х., 2004.

12. *Васин В.* Правовая охрана безопасности движения // За безопасность движения. – 1994. – № 2. – С. 6-7.

13. *Салманова О.Ю.* Адміністративно-правові засоби забезпечення міліцією безпеки дорожнього руху: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. – Х., 2002.

14. *Сенченко С.А.* Теоретико-правовые основы обеспечения безопасности дорожного движения: Науч. пособие. – М., 1995.

Надійшла до редакції 30.01.2012

П.П. Підюков

доктор юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України
(Науково-методичний
центр навчальних закладів МВС)

УДК 343.2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ТА ДОСУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ

Розглянуто актуальні проблеми декриміналізації злочинів та досудового провадження у справах про кримінальні проступки.

Ключові слова: *декриміналізації злочину, досудове провадження, кримінальний проступок.*

Рассматриваются актуальные проблемы декриминализации преступлений и досудебного производства в делах о криминальных проступках.

Ключевые слова: *декриминализации преступления, досудебное производство, криминальный проступок.*

In the article the issues of the day of decriminalization of crimes and pre-trial realization are considered in businesses about criminal misconducts.

Keywords: *decriminalization of crime, pre-trial realization, criminal misconduct.*

Постановка проблеми. Декриміналізація, тобто юридична пере-кваліфікація частин кримінально-карних вчинків [1, с. 282], – об'єктивний процес, притаманний світовій практиці удосконалення законодавства. Періодично він відбувається і в Україні [2] та ще більш активізується найближчим часом з прийняттям і введенням у

дію нового кримінального процесуального законодавства.

Відповідно до проекту нового КПК України (ст. 2, п. 5 ст. 4, ст. 213 та ін.) [3] певна частина злочинів невеликої та середньої тяжкості (п. 2 і 3 ст. 12 КК України) [4] будуть віднесені до кримінальних проступків. Їх досудове розслідування відбуватиметься у формі дізнання, регламентованого Главою 25 цього законопроекту, положення якої мають бути введені у дію одночасно з набранням чинності відповідним Законом України про кримінальні проступки (п. 1 Розділу X «Прикінцеві положення» проекту КПК).

Водночас не можна не помітити, що передбачені Главою 25 проекту КПК України особливості досудового розслідування кримінальних проступків містять у собі ряд вимог, що не узгоджуються чи навіть вступають у протиріччя з іншими його нормами, а також нормативними приписами інших законодавчих актів, зокрема, законодавства про ОРД.

Так, згідно зі ст. 295 проекту КПК, під час досудового розслідування кримінальних проступків не допускається застосування запобіжних заходів у виді домашнього арешту або тримання під вартою, а ст. 296 проекту забороняє при їх розслідуванні виконання негласних слідчих (розшукових) дій.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, чинним кримінальним законодавством (ст. 12 КК України) до злочинів невеликої тяжкості віднесені злочини, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, а злочином середньої тяжкості вважається такий, що тягне за собою покарання строком не більше п'яти років позбавлення волі.

Якщо ж проаналізувати зміст ст. 178 проекту КПК, не можна не звернути увагу на те, що ч. 2 цієї норми прямо вказує, що домашній арешт може бути застосовано до особи, яка підозрюється або обвинувачується у злочині, за вчинення якого закон передбачає покарання у виді позбавлення волі. Частиною 2 ст. 180 проекту КПК також наголошується, що запобіжний захід у виді тримання під вартою в будь-якому разі не може бути застосований щодо особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального проступку або злочину, за які не передбачено покарання у виді позбавлення волі. За ч. 3 цієї статті зазначеного заходу не може бути вжито щодо раніше не судимої особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину, за який закон передбачає покарання у виді позбавлення волі до п'яти років, а також до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох років, за винятком випадків, коли прокурор, крім наявності підстав, передбачених ст. 174 цього Кодексу, доведе, що, «перебуваючи на волі, ця особа переховувалась від органу досу-

дового розслідування чи суду, перешкоджала кримінальному провадженню або їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину».

Важко навіть уявити, що внаслідок декриміналізації хоча б частини злочинів невеликої чи середньої тяжкості санкції щодо відповідних кримінальних проступків не передбачатимуть покарання у виді позбавлення волі, а тим більше що не передбачатиметься такого виду кримінального покарання за скоєння тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

Позиція ж авторів законопроекту стосовно заборони провадження під час досудового розслідування кримінальних проступків негласних слідчих (розшукових) дій нам повністю імпонує.

Ще на початку позаминулого року в наукових публікаціях ми акцентували увагу на тому, що виключною прерогативою негласного (оперативно-розшукового) провадження у кримінальному процесі повинні бути тяжкі й особливо тяжкі злочини [5, с. 139].

Ця позиція абсолютно кореспондується з іншими положеннями (гл. 21) проекту нового КПК України.

Так, ч. 2 ст. 242 проекту прямо вказує, що негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені ст. 265, 266, 267, 268, а також ті, рішення про провадження яких приймає слідчий суддя, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

У той же час ми не можемо погодитись із змістом приписів ст. 44 проекту КПК щодо можливості здійснення оперативними підрозділами відповідних правоохоронних органів держави слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні лише за письмовим дорученням слідчого, прокурора (ч. 1) і що під час виконання доручень слідчого, прокурора про здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій працівник оперативного підрозділу набуває повноважень слідчого, а оперативні працівники не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою і звертатись з клопотанням до слідчого судді або прокурора (ч. 2).

По-перше, серед «Визначень основних термінів Кодексу», передбачених у ст. 4 проекту нового КПК України, вказано, що слідчий – це службова особа МВС України, Служби безпеки України, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, уповноважена у межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, проводити досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Законопроект нового КПК (п. 2 ч. 2 ст. 43) до повноважень слідчого відносить серед інших проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Зрозуміло, що з практичної точки зору для цього слідчому необхідно мати лише відповідну форму допуску до таємниці, знати форми і методи, мати навички негласного оперативно-розшукового провадження тощо – це все сприймається беззаперечно.

Але ж як уявити в ролі слідчого працівника оперативного підрозділу? Тим більше що система останніх не співпадає з системою органів досудового слідства. У якості слідчого якого відомства перебуватиме, приміром, працівник оперативного підрозділу державної пенітенціарної служби? Чи набуватиме працівник оперативного підрозділу МВС повноважень слідчого Служби безпеки України (або органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства) під час виконання доручень штатного слідчого того чи іншого із зазначених правоохоронних відомств?

По-друге, як чинне законодавство про оперативно-розшукову діяльність, так і запропонована його редакція з урахуванням вимог проекту нового КПК не позбавляють підрозділи, що здійснюють ОРД, обов'язків щодо самостійного, з власної ініціативи вжиття необхідних заходів ОРД із попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів, виконання не тільки письмових доручень слідчого і вказівок прокурора, а й ухвал слідчого судді, суду про проведення оперативно-розшукових заходів (п. 2 ч. 1 ст. 7 оновленої редакції Закону України про ОРД).

Відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (у редакції, що відповідає проекту нового КПК України) у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовані фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачено Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченому КПК України.

Частиною 3 ст. 7 цього ж Закону (зі змінами) проголошується: «У випадку, якщо ознаки злочину, виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, які тривають, і припинення цих заходів може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, повідомляє відповідним органам досудового розслідування про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачено Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування».

Пунктом 7 ч. 4 цієї ж статті Закону про ОРД (у новій редакції) теж передбачено обов'язок оперативного підрозділу самостійно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, предмети та інші документи, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержувати розвідувальну інформацію, у тому числі шляхом проникнення та обстеження публічно недоступ-

них місць, житла чи іншого володіння особи згідно з положеннями ст. 263 проекту нового КПК України, а в ч. 6 зазначається, що негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; аудіо-, відео контроль особи; зняття інформації з трансляційних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж; накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, установлення місця знаходження радіоелектронного засобу провадиться на підставі ухвали слідчого судді, поставленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором.

Виключно з метою отримання розвідувальної інформації для забезпечення зовнішньої безпеки України, запобігання і припинення терористичних актів, розвідувально-підбивних посягань спеціальних служб іноземних держав та іноземних організацій зазначені заходи можуть здійснюватись лише за ухвалою слідчого судді без розголошення третій стороні (ч. 7 ст. 7 нової редакції Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»).

Декілька років тому ми вже пропонували внести до ст. 32 чинного КПК України роз'яснення термінів негласного провадження як «різновиду кримінально-процесуального доказування, здійснюваного оперативними підрозділами у передбаченому цим Кодексом порядку» та суб'єктів негласного проведення – «керівника, його заступника і працівника оперативного підрозділу, що здійснюють негласну оперативну-розшукову діяльність із розкриття тяжких і особливо тяжких злочинів за власною ініціативою або за дорученням відповідних правоохоронних органів у визначеному цим Кодексом порядку» [5, с. 139]. Вважаємо, що до цих пропозицій слід повернутися і внести відповідні доповнення до ст. 4 та інших норм проекту нового КПК.

Окремого, більш детального розгляду заслуговує також питання щодо посадової особи, яка за новим кримінальним процесуальним законодавством матиме повноваження на здійснення досудового розслідування кримінальних проступків.

Як уже вказувалося вище, у проекті нового КПК України передбачено, що досудове розслідування кримінальних проступків відбувається у формі дізнання (ст. 213), яке здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, з урахуванням положень глави 25 цього КПК (ст. 294), а п. 5 ч. 1 ст. 4 законопроекту серед інших основних термінів визначає лише значення терміну дізнання як форми досудового розслідування, у якій здійснюється розслідування кримінальних проступків.

Аналіз указаних та інших норм законопроекту нового КПК дає нам усі підстави дійти недвозначного висновку про те, що посадовою особою, уповноваженою на здійснення досудового розслідування

кримінальних проступків, може бути слідчий МВС, СБУ та органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства (п. 16 ст. 4 проекту КПК). Зазначимо, що у новій нормі не міститься вказівки на слідчого органів прокуратури.

З урахуванням цього, а також беручи до уваги те, що слідчий як посадова особа перелічених вище правоохоронних органів фігурує в якості чи не основного ініціатора (поряд із прокурором) процесу початку досудового розслідування (ст. 212 проекту КПК), з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України у визначеній редакції та набуттям ним чинності, вже наприкінці третього – початку четвертого кварталу цього року, вищезазначені правоохоронні органи постануть перед гострою проблемою значного збільшення штатної чисельності слідчих (лише за останній рік тільки по лінії МВС України зареєстровано більше 3 млн заяв і повідомлень про злочини, з яких у поле зору й провадження слідчих потрапило менше третини). У той же час Державний бюджет країни на поточний рік не передбачає коштів на ці цілі.

Отже, виходячи із визначеної проблеми, видається доцільним дещо віддалити строки (на 3–5 років) розробки прийняття і введення у дію Закону України про кримінальні проступки або ж передбачити (на такий же період) у разі вимушеної об'єктивної необхідності скорочення цього процесу можливість проведення дізнання щодо кримінальних проступків відповідним посадовим особам органів дізнання (ст. 101 чинного КПК) як особам, що уповноважені провадити дізнання з кримінальних проступків (з визначенням такого порядку у Розділі X «Прикінцеві положення» проекту КПК).

На користь останньої позиції свідчить і ч. 3 ст. 212 проекту нового КПК, де наголошується, що у разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до єдиного реєстру досудових розслідувань при першій можливості.

Слід також підкреслити, що передбачений ст. 297, 298 проекту КПК України спрощений порядок проведення досудового розслідування з кримінальних проступків та його закінчення в цілому є позитивним процесом у подальшому розвитку вітчизняного кримінального судочинства [6, с. 34-42].

Однак, як нам вважається, КПК має містити все ж таки окрему норму, яка б регламентувала такий порядок кримінального провадження (практично його окремі елементи чомусь викладені лише у ст. 298 проекту КПК, що має назву «Клопотання прокурора про розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні»).

Вважаємо доцільним також передбачити в цій нормі відповідні

роль і місце не тільки підозрюваного і потерпілого, а й їх представників, а також цивільних позивачів й відповідачів та їх законних представників, визначити наслідки і можливий подальший рух досудового провадження з кримінальних проступків, якщо хтось із зацікавлених осіб заперечує проти спрощеного провадження; при цьому, на наш погляд, має бути передбачений і диференційований підхід залежно від того, хто з цих осіб і з яких причин має заперечення проти спрощеного провадження, тощо.

І наостанці: цілком зрозуміло, що спрощений порядок досудового розслідування кримінальних проступків є своєрідним прототипом протокольної форми досудової підготовки матеріалів (гл. 35 чинного КПК України). Але ж бажано, щоб при підготовці проекту Закону України про кримінальні проступки до такого виду карних діянь не були механічно віднесені лише ті, що визначені в ст.425 КПК України, а й певна частина передбачених ст. 12 КК України злочинів невеликої (ч. 2) і середньої (ч. 3) тяжкості.

Висновки. Урахування й реалізація викладених вище пропозицій і зауважень, на нашу думку, сприятиме підвищенню якості кримінального процесуального законодавства та удосконаленню практики його застосування, реалізації завдань кримінального судочинства, а в кінцевому підсумку дозволить уникнути помилок та порушень прав людини в діяльності органів досудового розслідування [7, с. 2].

Бібліографічні посилання

1. Великий тлумачний словник ділової української мови (з дод. доповн. та CD) / Уклад. і голова ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь, 2009.
2. Про внесення змін до законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Проект нового КПК України [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
4. Кримінальний кодекс України. – Харків, 2006.
5. Підюков П., Конюшенко Я. Роль і місце негласного провадження у кримінально-процесуальному доказуванні // Вісник Академії управління МВС: Наук. журнал. – 2010. – № 3 (15). – С. 133-143.
6. Сервецький І.В., Кислий А.М., Підюков П.П. Теоретичні, правові та організаційні аспекти діяльності ОВС з розгляду заяв і повідомлень про злочини на першій стадії кримінального процесу: Монографія / За заг. ред. С.М. Гусарова. – К., 2010.
7. Янукович В. Дякую за ваш повсякденний подвиг! // Іменем Закону – 2011. – № 58 (5801). – С. 2.

Надійшла до редакції 27.11.2011